

ст. 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» ст. 12 Земельного кодексу України, п. 1 ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України. Системний аналіз положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ч. 1 ст. 10, статей 16, 17, 18, 25, 26 та інших) свідчить, на думку КСУ, що органи місцевого самоврядування при вирішенні питань місцевого значення, віднесених Конституцією України та законами України до їхньої компетенції, є суб'єктами владних повноважень, які виконують владні управлінські функції [курсив наш – О. Б.], зокрема, нормотворчу, координаційну, дозвільну, реєстраційну, розпорядчу. Як суб'єкти владних повноважень органи місцевого самоврядування вирішують в межах закону питання в галузі земельних відносин. В резолютивній частині рішення, яке де-юре повинно усунути неясність законодавства, зазначено, що відповідні положення ст. 12 Земельного кодексу у частині повноважень сільських, селищних, міських рад відповідно до цього кодексу вирішувати питання розпорядження землями територіальних громад, передачі земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб, надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності, вилучення

The problem of realization of rule of law and legal clarity as its component in administrative jurisdiction is examined in the article. The practice of higher judicial instances concerning the problem of distinguishing of the court jurisdictions as a basis of effective right protection of economic entities is analyzed.

В статтє исследується проблема реализации принципа верховенства права и правовой определенности как его составляющей в административном судопроизводстве. Проанализировано практику высших судебных инстанций касательно проблемы разграничения судебных юрисдикций как предпосылки эффективной защиты прав субъектов хозяйствования.

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КОДИФІКАЦІЯХ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Рабінович С. П.,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

На матеріалі цивільних кодексів Франції і Німеччини досліджується вплив природно-правових ідей на законодавство. Аналізуються юридико-технічні форми виразу та нормативний зміст природно-правових засад (принципів) в європейських кодифікаціях цивільного права.

Ключові слова: природно-правовий підхід, принципи цивільного права, об'єктивна зумовленість приватноправового регулювання, сутність юридичних інститутів, закономірності суспільного обміну.

Ідейно-сміслові зв'язки між юснатуралізмом та європейськими новочасними кодифікаціями цивільного права вже досліджувались як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі [1, 33; 2, 118 – 132, 241 – 245; 3; 4]. Загальна оцінка значення цих зв'язків, зроблена дослідниками Й. О. Покровським, К. Цвайгертом, Х. Кьотцом та ін., зводиться до висновку про суттєвий вплив природно-правових ідей на підготовку кодифікацій і, водночас, про те, що в самих кодифікаціях природно-правові положення (зокрема, про субсидіарне застосування «природного права» при вирішенні цивільних справ), зазвичай, не отримують прямого вираження. Єдиною кодифікацією, в якій природні правоположення («*natürliche Rechtsgrundsätze*») були визнані субсидіарним джерелом права, стало Всезагальне австрійське цивільне уложення (АЦУ). Крім цього, у § 16 АЦУ, який називався «Природжені права», містилось програмне (щоправ-

земельних ділянок із земель комунальної власності треба розуміти так, що *при вирішенні таких питань ці ради діють як суб'єкти владних повноважень*, а земельні спори фізичних чи юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень пов'язані з оскарженням його рішень, дій чи бездіяльності, тобто на них поширюється юрисдикція адміністративних судів.

Підсумовуючи, зазначимо, що в цій статті висвітлено лише частину проблем, які виникають у сфері захисту прав суб'єктів господарювання у відносинах із органами держави та органами місцевого самоврядування. Тому безсумнівною є необхідність подальшого дослідження особливостей як змісту принципу верховенства права (в тому числі і принципу правової визначеності), так і розробки теоретичних засад його реалізації в адміністративному судочинстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Погребняк С. П.* Основоположні принципи права (змістова характеристика). – Х.: Право. – 240 с.
2. *Барабаи Ю. Г.* Дискреційні повноваження вищих органів влади: права природа та умови ефективного застосування. – Університетські наукові записки, 2007. – № 4 (24). – С. 49–54.

да, на той час суто декларативне) положення про те, що «кожна людина має природжені, самим розумом вказані права і тому її слід розглядати як особу», а в § 17 встановлювалась презумпція, згідно з якою «те, що відповідає природженим правам, вважається існуючим доти, доки не доведено законне обмеження цих прав» [5].

Водночас, якщо не зводити природно-правові підходи до просвітницьких ідей XVIII ст., а розглядати їх у ширшому значенні – як способи вироблення рішень у сферах правотворення, правотлумачення та правозастосування, які перебувають в ідейно-смісловому зв'язку з юснатуралістичним праворозумінням, то слід визнати, що вплив юснатуралізму на зміст кодифікацій не обмежується лише тим, що наведено вище.

Такий вплив має різні юридико-технічні форми виразу та відмінний нормативний зміст, з'ясування яких і становитиме мету цієї статті.

Теоретико-методологічним й ціннісно-нормативним вираженням підходів, що розглядаються, стають загально-правові принципи, за посередництвом яких відбувається втілення природно-правових ідей та концепцій (природної «розумності» та «справедливості», «природи людини», «природи речей» тощо) в інститути, норми та конструкції приватного права. При цьому слід розрізняти два способи об'єктивної природно-правових підходів у кодифікаціях:

1) *формально-термінологічний*, який ґрунтується на використанні специфічних природно-правових конструкцій. Так, у Кодексі Наполеона (ФЦК) міститься відоме римській античності технічне розрізнення «природного» і «цивільного» в сенсі встановленого цивільним законом (ст. 517, 527), яке використовується, зокрема, для позначення різновидів рухомого й нерухомого майна; природних, господарських і цивільних плодів (ст. 547, 582, 583, 585); фізичного і цивільного способів переривання давності (ст. 2242), для виокремлення «природних зобов'язань» (ст. 1235) та поняття «природної справедливості» (ст. 565).

2) *змістовно-смысловий спосіб* найпоширеніший у кодифікаціях. Йдеться про положення, які за своїм змістом відтворюють класичні природно-правові принципи без використання аргументації *ad naturam*. Зокрема, відображенням природно-правових ідей стає легітимація індивідуально-регулятивного суддівського розсуду. Просвітницькі ідеї природного світла розуму й природної розумності виявляються в апелюванні Кодексу Наполеона (ст.1353) до «обізнаності та розсудливості судді», який, за відсутності презумпцій, встановлених законом, «повинен допускати лише ті з презумпцій, котрі є вагомими, точними й відповідними». Юснатуралістичні принципи використовуються й у низці матеріально-правових норм та інститутів цього кодексу. Наприклад, положення ч.1 ст.714 про правовий режим речей загального користування повторює зміст природно-правової сентенції римського юриста класичного періоду Марціана (D. I. 8. 2, 3).

Загалом можна вважати природно-правовими ті конструкції, норми та інститути приватного права, в обґрунтуванні яких в юриспруденції використовувались і використовуються посилання на певні філософські, раціонально-теоретичні чи моральнісно-світоглядні «природні» міркування: конкубінат (ст. 283, 285-1, 340-4, 515-8 ФЦК) або ж «партнерство, утворене для спільного життя» (ст. 207, 563, 1493, 1586, 1608, 1685, 1903, 1938 ФЦК); володіння (ст. 2228 – 2235 ФЦК, § 854 – 872 Німецького цивільного уложення, НЦУ); право прирощеної власності стосовно нерухомих речей (ст. 552 – 564 ФЦК, § 946 НЦУ); непереборна сила (ст. 1148, 1348, 1631, 1730, 1733, 1754, 1755, 1784, 1929, 1934, 1954, 2251 ФЦК, § 206 НЦУ); необхідна оборона (§ 227 НЦУ); крайня необхідність (§ 228, 904 НЦУ), самопомога (§ 229, 230, 562-в НЦУ); натуральні зобов'язання (ст.1235 ФЦК); зобов'язання з безпідставного збагачення (§ 812 – 822 НЦУ, ст.1376 – 1381 ФЦК) [6, с. 134 – 137]; заборона шикани (§ 226 НЦУ); загальне застереження про недопустимість порушення «добрих звичаїв» (ст. 6, 1133, 1172, 1387 ФЦК; § 138, 817, 819, 826 НЦУ) чи принципів доброї совісті (§ 242 НЦУ); невід'ємні права особистості (ст. 9, 9-1, 16, 16-1, 16-9, 371-1 ФЦК; § 823, 824, 826 НЦУ) тощо.

Аналіз «материнських» кодифікацій романської та германської сімей приватного права (Французького

цивільного кодексу (Кодексу Наполеона, ФЦК) [7] і Німецького цивільного уложення (НЦУ) [8]) свідчить про широке використання згаданих принципів.

Отже, не претендуючи на вичерпність, охарактеризуємо кілька їх типів, які зберігають смисловий зв'язок з природно-правовими ідеями та водночас ще не ставали предметом спеціального аналізу у вітчизняній літературі.

Виразом природно-правових ідей у Французькому цивільному кодексі та Німецькому цивільному уложенні є кілька груп загальних принципів правового регулювання, які перебувають з такими ідеями у змістовному зв'язку. А саме:

– *онтологічні* принципи, які виражають об'єктивну зумовленість приватноправового регулювання, предметно-матеріальні й соціокультурні закономірності виникнення і здійснення суб'єктивних прав та обов'язків. Сюди належать положення, які надають юридичного значення фізичному чи психічному стану людини (ст. 348, 373, 488, 489, 901, 1426 ФЦК; § 104, 105, 827 НЦУ), її статі (ст. 261 ФЦК), стану здоров'я (ст. 276 ФЦК) чи віку (ст. 144, 276 ФЦК; § 828, 1303 НЦУ та ін.). У цивільних кодифікаціях матеріальна зумовленість права виступає джерелом правотворчості (зокрема, закріплення законодавчих презумпцій). Принцип фактичної здійсненості права є однією з загальних засад виконання зобов'язань (ст. 276-4, ст.353-1 ФЦК; § 46, 87, 378, 379 НЦУ). Принцип «права, встановленого необхідністю» слугує основою юридичних інститутів та норм, які передбачають фактичну (насамперед життєву чи господарську) необхідність як підставу виникнення правовідносин. Серед засад, покладених в основу норм цивільного законодавства, можна виокремити принципи врахування матеріальної необхідності (зокрема фізичної й господарської), необхідності моральної (ст. 244 ФЦК; § 1360а, 1230, 1360а, 1361а, 1361в, 1455 НЦУ), логіко-смыслові (абз. 2 § 919 НЦУ) та юридичної (§ 49, 402, 651е, 666, 727, 730, 744, 799, 1144, 1083, 1134, 1429, 1452 НЦУ);

– *деонтологічні* принципи, які відображають загальні й специфічні для приватного права закономірності суспільного обміну матеріальними і нематеріальними благами. До таких принципів належать, по-перше, принципи формально-процедурні, котрі є втіленням універсальних приватноправових закономірностей (свобода індивідуального волевиявлення та юридична рівність, обов'язковість приватних домовленостей, які не суперечать публічному порядку і «добрим звичаям» (панівній суспільній моралі) тощо); по-друге, принципи матеріально-змістовні, змістом яких є: а) загальні засади функціонування ринкової економіки (економічна свобода, господарська доцільність, захист майнової сфери особи, забезпечення ефективного господарського обігу тощо) та б) конкретно-історичні закономірності політико-правової організації ліберально-демократичного, а згодом соціально-демократичного суспільства (повага до людської гідності, недоторканність особистих немайнових благ тощо). Якщо перша група означених принципів виражає буржуазну утилітаристську мораль, то друга – мораль індивідуалістичну й ліберально-лібертарну, покладену в основу функціонування економіко-правових та політичних інститутів капіталістичного суспільства. Виразом природно-правової ідеології в ФЦК є загальний принцип недоторканності особистих немай-

нових прав, який відтворює закономірності функціонування ліберально-демократичної суспільно-політичної організації: пріоритетне значення людської особи, заборона посягань на її гідність (ст.16, 371-1); право людини на недоторканність з моменту її народження (ст.16), на фізичну недоторканність (ст.16-1 – 16-9); на недоторканність приватного життя (ст.9) тощо. Щодо НЦУ, то попри те, що сам кодекс не містить детальних норм про особисті немайнові права, абз. 1 § 823 НЦУ передбачає захист таких фізичних благ індивіда як здоров'я, свобода, тілесна недоторканність, а § 12 захищає право на ім'я, визнане «іншим правом» у розумінні § 823 НЦУ. Крім цього, § 824 охороняє право на ділову репутацію особи. Особливе значення має загальне застереження § 826, яке передбачає обов'язок відшкодування шкоди, завданої умисно й у спосіб, який суперечить «добрим звичаям». Право особистості відображає, зокрема, й обов'язок отримувача послуг вживати заходів з урахуванням стану здоров'я, моралі і віросповідання особи, яка надає послуги (абз. 2 § 618 НЦУ). У 1954 р. Федеральний суд Німеччини визнав право особистості «іншим правом» в сенсі абз. 1 § 831 НЦУ, вказавши, із посиланням на Конституцію, що воно як таке підлягає цивільно-правовому захисту [9, с.486].

Вказані вище деонтологічні принципи мають, насамперед, загальнорегулятивне (нормативне) значення. Крім цього, в кодифікаціях приватного права широко використовуються також принципи індивідуально-регулятивні. А саме: справедливість (домірність) як принцип оцінювання й балансування, «зважування»: а) майнових та немайнових вигід і втрат учасників правовідносин (ст. 208, 271; 385, 1448 ФЦК; § 536, 1039 НЦУ); б) мети і можливих наслідків юридичного рішення; в) правомірних інтересів, яких торкнеться індивідуально-правове рішення (абз. 2 § 251, абз. 1 § 343 НЦУ); принципи «необхідності» та «достатності», за посередництва яких оцінюються підстави виникнення суб'єктивних прав та обов'язків і відповідність окремих дій учасників правовідносин конкретним обставинам справи. Так, поняття, що широко використовується в кодифікаціях, «необхідних витрат» (ст.1375, 1469, 1673, 1720, 1890 ФЦК; § 526, 536-а, 539, 559, 590в, 651с, 669, 994-995, 1298 НЦУ) та конструкція «необхідного утримання» особи (§ 528, 617, 1472, 1360а НЦУ) слугують для оцінки домірності змісту й обсягу майнових надань сторін у зобов'язанні. Поняття «необхідного», «домірного», «розумного», «достатнього» строків призначені для оцінки міри відповідності юридично значущих часових умов здійснення прав чи виконання обов'язків фактичним можливостям їх здійснення (§ 147, 264, 350, 516, 543, 591, 594е, 643, 760, 643, 651е, 701, 1003, 1220, 1360а, 1696, 1964, 2193, 2307 НЦУ);

– *пізнавальні* принципи виявлення сутності («природи») й призначення юридичних інститутів та відносин опосередковують пізнання їх ідейно-цільових та соціально-функціональних аспектів, основного смислового змісту й істотних юридичних ознак регульованих правом відносин. На їх основі відбувається встановлення тих керівних засад, на основі яких мають ухвалюватись конкретні правозастосовні рішення. У ФЦК терміни «сутності», «природи» й «характеру» позначають основний зміст, найбільш типові ознаки договорів (в ФЦК вона, зазвичай, розкривається у положеннях першої глави відповідного

титулу Книги III ФЦК): купівля-продаж (титул VI); безвідплатний найм майна (титул X); зберігання (розділ I гл. II титулу XI); доручення (титул XIII); порука (титул XIV) тощо. В ФЦК також йдеться про природу юридичних актів (п. 1.ч.1 ст. 1350); товариства (ч. 2 ст. 1845) окремих об'єктів правовідносин (ст. 1397-3, 1404) тощо. При цьому може йтись як про загальний зміст інститутів права, так і про індивідуальні особливості конкретних відносин (ч. 2 ст. 1256 ФЦК). З категорією «природи» тісно пов'язане правоінтерпретаційне поняття «цільового призначення», застосовуване до правового режиму майна (ст. 222, 523, 567 ФЦК), (ст. 1041, 1404, 1498, 1526, 1570 ФЦК; § 98 НЦУ), та поняття «мети», яке може стосуватись, зокрема, юридичних процедур (§ 48 НЦУ) чи договірних зобов'язань (§ 328, 620, 730 НЦУ);

– *«комунікативні»* інтерпретаційні принципи: а) принцип «розумних очікувань», який розкривається в стандартах належної поведінки у приватноправовій сфері (ст. 450, 479, 601, 627, 1137, 1374, 1728, 1766, 1806, 1880, 1962 ФЦК). В НЦУ зміст типових соціальних очікувань у вказаних сферах акумулюється, відповідно, в конструкціях «батьківської турботи» (1626 – 1698в), «належної дбайливості» (п. 2 абз. 2 § 543), «належного ведення господарства» (§ 581, 588), 1039), «належного управління майном» (§ 1451); б) принцип очевидності (інтелектуальної й моральної), який опосередковує виявлення юридично значущих закономірностей розуміння й смислоутворення у приватноправовому саморегулюванні. Можна виокремити два значення вказаного поняття: а) «зовнішня», досвідна очевидність (ст. 183, 642, 689, 778, 1273, 1415, 1642, 1625, 1641, 1643, 1648, 2015 ФЦК), б) «внутрішня» – інтелектуальна (ст. 24-2, 350, 503, 1176-1177, 1994 ФЦК) та/або моральнісна очевидність (ст. 1579, 280-1 ФЦК; § 138, 319, 660 НЦУ). Пізнавальний принцип інтелектуальної очевидності покладено, зокрема, в основу інститутів «загальновідомих фактів» (ст. 283, 285-1 ФЦК) та «визнання цивільного стану громадянськості» (ст. 195, 311-1 – 311-3, ст. 311-12 ФЦК).

Зміст розглянутих груп принципів прямо чи опосередковано відповідає низці основних положень класичного юснатуралізму та його сучасних екзистенціалістських, феноменологічних та комунікативних різновидів.

За функціями у механізмі приватноправового регулювання серед принципів, що розглядаються, можуть бути розрізнені: а) загальнорегулятивні, які визначають загальні підстави та умови виникнення прав чи обов'язків певних змісту та виду (суспільна необхідність, здійсненість права); б) програмно-цільові (ефективного господарського обігу, недоторканності основоположних природних прав особи, балансу приватних і публічних інтересів тощо) та в) принципи індивідуально-регулятивні, які впорядковують процес раціонально-теоретичного й ціннісно-світоглядного правового пізнання («сутності зобов'язання», «відносин сторін», «обставин справи», «очевидності» як джерел прав і обов'язків учасників правовідносин). Остання група принципів відображає процес виявлення індивідуальних закономірностей та особливостей нетипових правових ситуацій та орієнтує правозастосовну діяльність на максимальну відповідність особливостям конкретних обставин.

За своїм епістемологічним статусом принципи необхідності, достатності, домірності є ціннісно-

оцінювальними формами визначення змісту й обсягу прав чи обов'язків сторін правовідносин. Теоретико-пізнавальними засадами є принципи виведення прав та обов'язків учасників правовідносин з їх цільового призначення, сутності, з «обставин справи».

Виступаючи загальною формально-структурною основою рецепції методів вироблення нормативних та індивідуально-правових рішень [10, с.25], усі розглянуті принципи водночас слугують засобами підтримання історичних зв'язків у західній правовій традиції. Синкретичний характер індивідуально-регулятивних деонтичних принципів надає можливість, з одного боку, враховувати в державно-юридичному регулюванні приватних відносин закономірності традиційно-звичаєвого та іншого саморегулювання, а з іншого – адаптувати саме позитивне цивільне право до змінюваної соціальної реальності.

Слід зазначити, що історія застосування відповідних цивільно-правових норм містить приклади наповнення їх вельми відмінним соціально-політичним змістом [4, с.195]. Відтак, значна пізнавальна цінність вказаних принципів як загальних «форм юридичного мислення» (Г. Радбрух) сама по собі не здатна забезпечити загальну соціально-змістовну, матеріальну справедливість юридичних рішень, ухвалених на їх основі. Виявлення ж такої справедливості та її міри вимагає виключно конкретно-історичного аналізу таких рішень, оцінки їх ролі в забезпеченні потреб окремих осіб, соціальних груп та усього суспільства, а також у збереженні і розвитку духовної культури цивілізації, складовою якої це суспільство виступає.

Для цивільно-правової політики України практично значущим моментом у питанні забезпечення соціальної дієвості та ефективності рецепції принципів правового регулювання ринкової економіки є збереження й відновлення наступності у розвитку правової системи, збереження її єдності й цілісності. Вирішення цього завдання

On the basement of civil codifications of France and Germany the impact of naturally-legal ideas on legislature is investigated. Legally-technical forms of expression and normative matter of naturally-legal principles in European codifications of the civil law are analyzed.

На матеріалі гражданських кодексів Франції і Німеччини досліджується вплив природно-правових ідей на законодавство. Аналізуються юридико-технічні форми вираження і нормативне содержание природно-правових принципів в європейських кодифікаціях гражданского права.

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Невмержицький Є. В.,

доктор політичних наук, доцент,

головний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

В статті розглядаються основні детермінанти криміналізації економіки країни, стан злочинності у цій сфері та механізми протидії.

Ключові слова: підприємницька діяльність, економічна злочинність, криміналізація, бізнес, приватизація, банкрутство, тінізація.

Серед головних проблем подальшого розвитку підприємницької діяльності, безумовно, була і залишається її непомірна криміналізація. Ще в XIX ст. європейські дослідники економіки сприймали економічну злочинність як серйозну соціальну проблему майбутнього, яку неминуче доведеться вирішувати. Їх прогнози, судячи по Україні та інших країнах пострадянського простору, повністю виправдалися.

вимагає ретельного соціологічно-інституційного аналізу особливостей функціонування не лише правових, а й позаправових механізмів реалізації майнових інтересів суб'єктів національної економіки [6, с. 7 – 21]. На підставі такого аналізу має відбуватись і вироблення юридико-нормативних рішень з урахуванням всебічної оцінки значення цих чинників для підтримки й розвитку морально-правової культури в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Покровский И. А. Естественно-правовые течения в истории гражданского права. – СПб.: Типография Б. М. Вольфа, 1909. – 53с.
2. Цвайгерт К., Кёту Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х т. – М.: Международные отношения, 1998. – Т.1.: Основы. – 480 с.
3. Виаккер Ф. Зарождение, расцвет и кризис идеи кодификации // ФЕМИС. Ежегодник истории права и правоведения. – Вып. 1. – М.: Изд-во МГИУ, 2000. – С.128 – 154.
4. Кабриак Р. Кодификации. – М.: Статут, 2007. – 480 с.
5. *Общее гражданское уложение Австрийской империи 1811 года / Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т.1. / Уклад.: Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. / за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. – К.: Правова єдність, 2009. – 1168 с. – С. 1029.*
6. *Методологічні засади захисту майнових прав осіб в Україні та ЄС / За заг. ред. О. Д. Крупчана. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 160 с.*
7. *Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. В. Н. Захватаева / Отв. ред. А. С. Довгерт. – К.: Истина, 2006. – 1008 с.*
8. *Гражданское уложение Германии; Вводный закон к Гражд. уложению: пер. с нем. / Науч. ред. А. Л. Маковский и др. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.*
9. Цвайгерт К., Кёту Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2 т. – М., 1998. – Т.2.: Договор. Неосновательное обогащение. Деликт. – 512с.
10. Харитонов С. О., Харитонova О. І. Рецепції приватного права: парадигма прогресу. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 1999. – 144 с.

Масштаби злочинності і корупції в економічній діяльності в сьгоднішній Україні занадто великі і продовжують наростати. Їх особлива небезпека полягає в тому, що суб'єктами таких злочинних проявів дедалі частіше стають особи, що займають високе соціальне становище як в державі, так і сфері бізнесу, що свідчить про зрощення бізнесу і влади. Такий висновок підтверджує вся практика розвитку в Україні ринкових відносин та накопичення